

ВІД ДОСВІДУ ДО НЕВИННОСТІ: ПОЕМА ВІЛЬЯМА БЛЕЙКА “ТІРІЕЛЬ”

Перша пророча поема В. Блейка “Тіріель” ознаменувала початок творення унікальної авторської міфології, сповненої багаторівневого символізму. У статті проаналізовано композицію й образну систему поеми та висвітлено різнобічні погляди дослідників творчості В. Блейка щодо її інтерпретації. Досліджено дихотомію категорій “досвіду і невинності”, що позначає два полярні стани буття у світогляді поета, та її реалізацію в поемі “Тіріель”.

Ключові слова: В. Блейк, “Тіріель”, міф, ранні пророчі поеми.

В історії англійської літератури Вільям Блейк посідає особливе місце: це той поет, який міг простими до банальності висловами звести все людство до поезії, а всю поезію – до зла [1, с. 59]. Всі люди, на думку В. Блейка, хоч і є дуже різними, все ж мають спільну сутність, джерелом якої виступає Поетичний Геній, що допомагає людині пізнати справжній світ – через віддзеркалення в собі поетичності, адже те, що поетичне, є священним [6, с. 1]. Тому справжнє завдання – це зрозуміти й віднайти істинне, відділити його від хибного, добре від злого, а невинне від гріховного.

Уважний погляд на літературу англійського романтизму показує, що В. Блейк – один із найбільш релігійно налаштованих авторів. Кінець XVIII ст. позначений розвитком у суспільстві містичних учень, що часто поєднувалися у свідомості їхніх послідовників із політичним радикалізмом. Недогматичні протестантські ідеї значно вплинули на формування особливого філософського світогляду художника-поета.

Саме на той час припадає поява епічних, пророчих поем. Першою такою була поема “Тіріель”, написана близько 1789 р. Уперше цей твір вийшов друком 1874 р. в книжці “Поетичні твори Вільяма Блейка”, виданій В. М. Росетті.

Також на початку останньої декади XVIII ст. В. Блейк розробив свою власну техніку друкування – ілюмінативний друк – відбиток зображення з опуклого офорту на папері. Це дало поетові змогу економити на послугах друкарень і відкрило широке поле для експериментів. Невідомо, чому В. Блейк не видав “Тіріеля”, вже маючи на той час таку можливість. Першими творами, що з’явилися за допомогою нового способу друку, були два релігійні трактати, а першою пророчною поемою, яку автор самостійно видав, була “Книга Тель” (1789). Кілька років потому з’явилась ілюмінативна поема “Видіння дочок Альбіону” (1793).

“Тіріель” започатковує новий етап у творчості митця – творення єдиного міфологічного простору, спільного для всіх пророчих поем В. Блейка. Аналіз трьох згаданих поем показує, як поступово розвивається міфологічний світ поета. Старому Тіріелеві із першої поеми, що живе у світі досвіду, протиставляється персонаж із другої поеми – невинна Тель, яка шукає і

водночас боїться пізнання, а Утун із “Видінь”, яка вже зазнала падіння, підноситься над досвідом і залишається внутрішньо чистою, вона поєднує в собі риси і Тіріеля, і Тель [2].

Мета статті – дослідити категорії досвіду й невинності в поемі “Тіріель”; проаналізувати систему образів, композицію, особливості та інтерпретації твору.

Для нарративу трьох поем характерна градація розвитку й розбудови міфологічного світу В. Блейка. Це підтверджує оповідна організація хронотопу. Так, у першій поемі, “Тіріель”, подано чіткі описи пейзажів і логічна послідовність розвитку сюжету, а вже в наступних творах, проріст і час стають менш чіткими, і їх можна сприймати як алюзії до попередніх поем.

Часто такі натяжки залишаються поза увагою непідготованого читача. Додаткові деталі про персонажів і сюжет відкриваються при ознайомленні з авторськими ремарками, чернетками чи виправленнями тексту. Ця інформація частково збережена в “Повній збірці робіт Вільяма Блейка” за редакцією Д. Ердмана [6]. Сприйняття твору читачем ускладнюється через незвичні нарративні схеми. Наприклад, жодна із трьох поем не закінчується логічно, відповідно до розвитку фабули. З іншого боку, автор і не намагається порушити навмисно горизонт сподівань. Наприклад, у поемі “Тіріель” старий король умирає без жодних відповідей і досягнень, на які цілком справедливо міг би очікувати читач.

Дія “Тіріеля” відбувається в міфологічному просторі й послідовно розвивається в часі. Фабулу поеми можна розширити за межі фактичної оповіді, вивівши з розмов персонажів їхню передісторію. Задовго до тих часів, про які йдеться в поемі, сини Гара й Гіви – Тіріель, Іджим і Зазель – збунтувалися проти батьків і покинули їх. Тіріель став королем-тираном на Заході, брата Іджима заслал у вигнання, а брата Зазеля закував у печері. Своїх власних дітей (130 синів і 5 дочок) Тіріель поневолив. Підбурені Г’юксосом, найстаршим сином Тіріеля, його брати повстали й скинули батька-короля з престолу, не відмовляючи йому в притулку на старість. Але Тіріель не прийняв пропозиції й разом із дружиною Міратаною вирушив у вигнання в гори, де поневірився 5 років. Далі фабула збігається із сюжетом: на початку поеми зображений старий та сліпий король зі смертельно хворою королевою на руках біля палацу.

Тіріель хоче, щоби його діти побачили смерть матері, в якій він їх звинувачує й проклинає за це: "Accursèd race of Tirièl! behold your father; / Come forth and look on her that bore you! Come, you accursed sons!"¹ [6, с. 276]. Сини, як і раніше, пропонують батькові притулок, але він відмовляється, навертаючи на них прокльони й обіцяючи помсту. Сліпий Тіріель блукає горами та лісами й потрапляє в Долину Гара, де зустрічає своїх батьків, які впали в дитинство й живуть із опікункою Мнетою, вважаючи її за матір. Тіріель не зізнається, хто він і бреше про себе: "I am an aged wanderer once father of a race / Far in the north. but they were wicked & were all destroyd / And I their father sent an outcast"² [6, с. 278]. Гар і Гіва спочатку бояться чужинця, але потім проймаються до нього великою любов'ю і просять залишитися. Тіріель відмовляється й продовжує свою подорож. Дорогою він зустрічає Іджима, який приймає Тіріеля за злого духа, що набув форми його брата-яна. Іджим не вірить Тіріелеві й з метою викриття духа-самозванця приводить Тіріеля назад до палацу, де, на його думку, є справжній король: "Impudent fiend said Ijim hold thy glib & eloquent tongue/Tirièl is a king. & thou the tempter of dark Ijim"³ [6, с. 280]. У палаці Г'юксос запевняє Іджима, що той, кого він прийняв за духа, і є справжній Тіріель. Але Іджим не вірить, і з думкою, що злий дух знову вводить його в оману, тікає. Тіріель при цьому божевололіє й у розпачі промовляє смертельне прокляття, в результаті чого 100 його синів і 4 дочки вмирають: "And in the morning Lo an hundred men in ghastly death / The four daughters stretchd on the marble pavement silent all / falln by the pestilence"⁴ [6, с. 282]. Наймолодшій доньці, єдиній що вижила, Гілі, Тіріель наказує відвести його у Долину Гара: "Hela my youngest daughter you shall lead me from this place / And let the curse fall on the rest & wrap them up together"⁵ [6, с. 282]. Вона погоджується з презирством, за що батько перетворює її волосся на гадюк, обіцяючи зняти прокляття, якщо вона виконає його наказ. Крики Гіли, коли вони проходять повз печеру Зазеля, пробуджують його синів. Сини Зазеля глузують і проклинають Тіріеля: "Thy crown is bald old man. The sun will dry thy brains away / And thou wilt be as foolish as thy foolish brother Zazel"⁶ [6, с. 284]. Врешті,

¹ Проклятий роде Тіріеля! Корись своєму батькові, / Прийди і глянь на ту, що породила! Прийдіть, сини прокляті! (тут і далі переклад з англійської наш. – Т. Д.)

² Старий я мандрівник, колись був батьком роду / На півночі далекий, та рід мій нечестивий був увесь і знищений, / А я, їх батько, виганцем пішов.

³ Негідний демоне, так мовив Іджим, тримай же за зубами свій язик брехливий, / Бо Тіріель король, а ти спокуса темного Іджима.

⁴ А зранку – Жах – страшною смертю сто синів сконали, / Чотири дочки простяглись на мармуровім долі в тиші, / чумою скошені.

⁵ Гіло, моя найменша дочко, ти виведеш мене із цього місця, / На інших же нехай спаде прокляття і зведе їх.

⁶ Твоя корона – лисина, старий. Твій мозок сонце висушить / І розум втрапиш так, як втратив брат твій Зазель.

Тіріель із Гілою дістаються в Долину Гара, старий король проклинає своїх батьків і вмирає страшною смертю в їхніх ногах.

До поеми В. Блейк виконав ілюстрації в стилі сепії. Ці зображення він не поєднував із текстом, як робив із іншими творами, де текст "вмонтований" у картину; 12 сепій на окремих аркушах, 3 з яких не збереглися [4, с. 75]. Картини не відповідають тексту буквально, а доповнюють його новими сенсами. П. Акройд вважає, що картини, витримані в героїчному стилі, створені під впливом художників Джеймса Беррі й Джорджа Ромні [3, с. 110]. С. Берендт стверджує, що поема характеризує у творчості В. Блейка перехідний етап від традиційного друку до винайденого ним ілюмінованого [4, с. 75]. Так, із першої картини, де на задньому фоні видніються піраміди, С. Деймон робить висновок, що дія відбувається в Єгипті, який у символіці В. Блейка пов'язаний із пригнобленням і рабством [8, с. 406].

"Тіріель" як перша пророча поема викликав у дослідників велику цікавість, його складний багаторівневий символізм трактувався з різних поглядів. Н. Фрай у праці "Лячна симетрія" прочитує твір символічно як "трагедію розуму", де здеґрадована мораль спричиняє початок культурного занепаду [10, с. 243–244]. Схожу оцінку дає С. Деймон, вважаючи поему аналізом поразки ери матеріалізму, баченням занепаду віку Розуму [8, с. 244]. Д. Ердман дивиться на твір із погляду політики в контексті подій, пов'язаних із Французькою революцією, асоціюючи тирана-короля з деспотизмом Франції [9, с. 151]. З іншого боку, П. Акройд акцентує на соціально-філософському тлумаченні твору як оповіді про сімейну сліпоту й нерозсудливість, коли діти протистоять батькам, а батьки дітям, брат – братові, при цьому відчужуючись [3, с. 110]. К. Рейн влучно і коротко описала "Тіріеля" як драматичну поему, де поєдналися давньогрецькі мотиви, алхімія, вплив Ж.-Ж. Руссо й новітні погляди М. Волстонкрафт, де постать Тіріеля схожа на Софоклового Едіпа [11, с. 41].

Епічний розмах і настрої цієї готичної трагедії витворює специфічна версифікація. Тут автор вперше використовує гептаметр. Вільний септинарій – семистопний білий вірш, який далі буде використовуватися в наступних пророчих поемах у різноманітних модифікаціях дво- і три складових стоп різних типів. Пунктуація твору довільна, а кожен новий рядок починається "ніби видиханням повітря" [3, с. 109].

Саме з цієї поеми автор починає витворювати свою унікальну міфологію. Тут уперше з'являються образи й елементи Блейківського міфу.

Простір у поемі нагадує прадавній світ, про який поет дізнавався з праць істориків Джейкоба Браєнта й Вільяма Стьюклі, розглядаючи гравюри древніх каменів і розбитих колон [3, с. 110]. Окрім цього, як зауважує С. Берендт, "Тіріель" містить відгомін Біблії (Книги Буття), "Втраченого Раю" Дж. Мільтона й "Короля Ліра" В. Шекспіра. Але, на думку дослідника, саме

праці з міфології Дж. Блейка надихнули В. Блейка на створення образів напівміфічних химерних людей, більших за розмірами, ніж звичайні люди, якими постають, наприклад, Гар і Гіва [5, с. 178].

Персонажі, які формують образну систему поеми, є носіями глибокого символізму. Центральний персонаж, Тіріель – скинутий король Заходу. У контексті міфології В. Блейка, С. Деймон пов'язує кожну сторону світу із певним образом, який виражає окреме поняття, так, Захід – із Тілом [8, с. 405]. Тіріель – це втілення Розуму, архетип тирана, так само, як Юрайзен із “Видінь дочок Альбіону”. Він сліпий, нечуткий і не здатний до сприйняття. Все, що він робить, спричинене його власними висновками, яких він дійшов своїм розумом, на противагу до Бажання, яке втілене в його дочці Гілі. Тіріель не виявляє жодних позитивних якостей, адже всі його висловлювання – це лише прокляття, скарги й накази. Від початку твору й до кінця він постає як втілення егоїстичного й егоцентричного, холодного й нечутливого Розуму, що не визнає своїх хиб, як це видно на початку поеми, де він звинувачує синів у смерті дружини: “What Myratana. art thou dead. Look here ye serpents look / The serpents sprung from her own bowels have draind her dry as this”¹ [6, с. 277]. Н. Фрай проводить паралель між Тіріелем і старозавітним Богом, який вимагає поклоніння, а в разі непокори проклинає своїх дітей [10, с. 242]. Натомість Д. Ердман вважає, що поет в алегоричній формі іронізує над тогочасним королем Англії, Георгом III, який страждав від нападів божевілля. Дослідник наводить історію про те, як король скаженів у присутності своїх п'ятох дочок і тільки наймолодша могла його заспокоїти [9, с. 133–135]. Тіріель у своїх очах є жертвою, він не вважає себе винним і гине в ногах своїх батьків, знімаючи таким чином прокляття з Гіли.

Батьки Тіріеля – Гар і Гіва – живуть у Долині Гара, за ними наглядає опікунка Мнета, ім'я якої перегукується з іменами богинь Афіні й Мнемозини (мудрість і пам'ять). Слово “гар” з івриту перекладається як “гора”, тому Долина Гара може мати іронічний підтекст: “той, хто був колись горою, зараз живе в долині, ізольований” [8, с. 174]. Ця долина уособлює своєрідний Едемський сад, мешканці якого повернулися до стану Невинності, утекли від відповідальності, чий досвід захований за Пам'яттю. Гар і Гіва схожі до біблійних Адама і Єви, вони прабатьки, що породили Тіріеля (тирана), Іджима (народ) і Зазеля (бунтівника) [8, с. 174]. Вони викликають асоціацію із занепадом мистецтв під впливом неокласицизму й змальовані як літні люди, які витворили собі штучну невинність, впали в “друге дитинство” [4, с. 77]: “But they were as the shadow of Har & as the years forgotten. / Playing with flowers & running after birds they

spent the day, / And in the night like infants slept, delighted with infant dreams”² [6, с. 277].

Брат Тіріеля, Іджим – сповнений забобонів виганець, якого переслідують демони, він прямий і впертий. На думку С. Деймона, Іджим уособлює силу і дикість звичайного народу, а його брат Зазель – бунтарство відкинутого генія [8, с. 406].

Зі 130 синів і 5 дочок короля, тільки наймолодша дочка Гіла позбулась прокляття. Вона уособлює Бажання, Сексуальність, дотик до тілесного. Таким чином, Гіла – антагоніст до грубої тілесності Тіріеля.

У поезії В. Блейка присутня характерна для романтиків ознака – бунт проти Раціонального, проти домінування Розуму. Їм протиставляється Уява й Фантазія, активізується інтерес до теми дитинства, періоду в житті людини, коли вона найбільш відкрита до вільної візії й уяви, бо Розум і Досвід ще не приглушили природної здатності сприймати світ “справжнім”. Романтики переосмислили дитинство, для них воно асоціювалося з Мудрістю, їх цікавили мотиви видінь, мрії, уяви тощо [7, с. 1–25]. В. Блейк був першим із романтиків, хто асоціював тему дитинства з видіннями, він часто згадував сповнене видінь власне дитинство, але незвичним, як зауважив П. Акройд, було те, що він мав видіння впродовж усього життя [3, с. 35].

Ці ідеї найяскравіше втілені в поетичних збірках “Пісні Невинності” й “Пісні Досвіду”, а також у ранніх пророчих поемах. Зокрема, це стосується й “Тіріеля”. Гар і Гіва – одночасно і древні прабатьки, і безтурботні діти, які живуть у штучному ізольованому просторі, “другому дитинстві”, доведеному до крайнощів стані Невинності. Цей стан полярно протилежний характерові Тіріеля, який є уособленням граничного Досвіду, де Розум і самовиснаження спонукають його шукати способів омолодитися. Це і приводить Тіріеля в Долину Гара, але повна несумісність двох протилежностей не дозволяє йому залишитися там. У творі присутній традиційний для англійської літератури мотив дороги – коли персонаж на своєму шляху зустрічає випробування, виконує квест і змінюється. Характер Тіріеля від початку поеми до кінця не зазнає помітних змін (з перших рядків і до останніх він постає у край негативному світлі), але його образ помітно розвивається: жорсткий і гордий, старий скинутий правитель Заходу, яким він постає на початку, під кінець поеми втрачає розум і впадає в дитинство – сам собі він здається невинним і беззахисним, як дитина, він умирає в ногах своїх батьків. Н. Фрай порівнює мандрівку Тіріеля з початком шляху Юрайзена у “Чотирьох Зоа” (ніч VI), що є також втіленням Розуму, без здатності до сприйняття [10, с. 243]. Старий сліпий король не зможе повернутись у стан Невинності, як його батьки, тому що цей стан, передусім, означає спроможність бачити, уявляти,

¹ Що, Міратано, відійшла? Сюди ж дивіться, змії ви, / Змії, що вилізли з її нутра і висмоктали геть усе.

² Вони, як тень Гара були і як роки забуті / Удень між квітів гралися, ганяючи пташок, / Вночі, дитячим сном заснувши, сни солодкі бачили.

фантазувати й відкинути Досвід. Гарові й Гіві в цьому допомагає опікунка Мнета (Пам'ять), вона приховує їхній Досвід. Тіріель, натомість, не має нікого й нічого, крім егоїзму та бажання тиранії, це й приводить його до загибелі.

Висновки. Отже, дихотомія "досвід і невинність" позначає два полярні стани буття у світогляді В. Блейка. Синтез філософських категорій Досвіду й Невинності уможливорює появу Поетичного Генія, що є ідеалом для автора, оскільки має силу побороти зло. Два головні місця дії в поемі – простір долини Гара, що символізує невинність, ідеальний і потойбічний світ; палац Тіріеля – символ земного світу, звичайного буття. Між ними – блукання й переслідування, що позначають перехід з одного стану в інший.

Така ж діалектична тріада "теза – антитеза – синтез", яку виявив аналіз образів всередині поєми "Тіріель", вже на рівні ідей об'єднує три перші пророчі поєми В. Блейка: "Тіріеля", "Книгу Тель" і "Видіння дочок Альбіону". Згадані поєми мають спільний міфологічний простір, який автор розбудовує в наступних творах, і в кожній з них присутній мотив пізнання світу й взаємодії категорій Невинності та Досвіду.

Список використаної літератури

1. Батай Ж. Литература и Зло / Ж. Батай ; пер. с фр. и коммент. Н. В. Бунтман и Е. Г. Домогацкой, предисл. Н. В. Бунтман. – Москва : Изд-во МГУ, 1994. – 166 с.
2. Сердечная В. Малые (ламбетские) поэмы Уильяма Блейка: к вопросу классификации / В. Сердечная // Язык. Словесность. Культура. – 2011. – № 1. – С. 122–141.
3. Ackroyd P. Blake: A Biography / P. Ackroyd. – New York : Ballantine Books, 1997. – 399 p.
4. Behrendt S. C. Reading William Blake / S. C. Behrendt. – London : Palgrave Macmillan Limited, 1992. – 196 p.
5. Behrendt S. C. "The Worst Disease": Blake's Tiriel / S. C. Behrendt // Colby Quarterly. – 1979. – Vol. 15. – № 3. – P. 175–187.
6. Blake W. The Complete Poetry and Prose of William Blake / W. Blake ; [ed. by D. V. Erdman]. – Berkeley ; Los Angeles, CA : University of California Press, 1982. – 1414 p.
7. Bowra C. M. The Romantic Imagination. / C. M. Bowra. – London : Oxford University Press, 1961. – 318 p.
8. Damon S. F. A Blake Dictionary: The Ideas and Symbols of William Blake / S. F. Damon. – Hanover ; New Hampshire : Dartmouth College Press, 2013. – 532 p.
9. Erdman V. D. Blake: Prophet Against Empire / D. V. Erdman. – Princeton ; New Jersey : Princeton University Press, 1977. – 582 p.
10. Frye N. Fearful Symmetry. A Study of William Blake / N. Frye. – New Jersey : Princeton University Press, 1969. – 462 p.
11. Raine K. William Blake / Kathleen Raine. – New York : Praeger Publishers, 1971. – 216 p.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2014.

Демко Т. В. От опыта к невинности: поэма Уильяма Блейка "Тириэль"

Первая пророческая поэма У. Блейка "Тириэль" ознаменовала начало создания уникальной авторской мифологии с многоуровневым символизмом. В статье проанализированы композиция и образная система поэмы и освещены разносторонние взгляды исследователей творчества У. Блейка относительно ее интерпретации. Исследованы дихотомия категорий "опыта и невинности", которые обозначают два полярных состояния бытия в мировоззрении поэта, и ее реализация в поэме "Тириэль".

Ключевые слова: У. Блейк, "Тириэль", миф, ранние пророческие поэмы.

Demko T. From Experience to Innocence: the Poem "Tiriel" by William Blake

The paper is focused on the first prophetic poem by William Blake "Tiriel" which launched a new phase in the poet's work – the development of the unique authorial mythology. It is indicated that the end of the eighteenth century was marked in the English society by circulation of mystical teachings often combined in the minds of their followers with political radicalism and thus these undogmatic protestant ideas greatly influenced the formation of a special philosophical worldview of the poet and artist William Blake – one of the most religiously minded authors of the English Romanticism.

Blake's work on the early prophetic poems fell in the same time interval as the invention of his own method of printing, which greatly expanded his possibilities. However, the first prophetic poem "Tiriel" (c. 1789) was never published by the author himself, it is in a strong connection with two later prophecies "The Book of Thel" and "Visions of the Daughters of Albion". All of them are concerned with the problems of perception, experience and innocence and are characterized by high symbolic value. Therefore, an attempt is made to analyze the meaning of the poem's symbolism and imagery.

The article describes the interpretations of "Tiriel" by prominent scholars of W. Blake, most of whom agree that the poem is the expression of approaching the ultimate state of decay. Special attention is given to the role of innocence/experience dichotomy and its implementation in the work. It is argued that the categories of innocence and experience according to W. Blake mark two opposite states of existence and their synthesis is crucial for the formation of the poet's ideal expression of human – the Poetic Genius that is capable of fighting the evil.

In the summary, it is suggested that Blake's early prophecies not only share the common mythologic space but are also connected on the level of symbols and ideas, therefore, the study of "Tiriel" can greatly contribute to the understanding of the "misunderstood artist".

Key words: W. Blake, "Tiriel" myth, early prophetic poems.